

MIROSLAV KRLEŽA

MIROSLAV KRLEŽA JELEN VAN

A nyolcvanötödik életévén túllépő Miroslav Krležáról nem születésének évszámái miatt készültek az itt következő versek, tanulmányok, kritikák, hiszen aligha van író, költő, gondolkodó, aki a felszabadulás utáni években (de korábban is) közvetlenebbül és szembeötlőbben volna jelen a jugoszláviai magyar irodalomban, mint Miroslav Krleža, mégpedig önismeretre és feladatvállalásra, belső dilemmák feloldására, reáliák és illúziók szembesítésére készítő egész művével és emberségével. Nemzedékeket indított és irányított az ő gondolata, írói és költői világlátást határozott meg, távlatokat és nézőpontokat adott a történelemmel való szembenézésre, a hagyomány újraértékelésére, a jelen visszatartó erőinek kritikájához. Az 1945-ben megjelent *Az irodalom ma* című tanulmánya, majd az 1952-ben elhangzott, a mindennemű dogmatizmus bírálatának máig érvényes szempontjait tartalmazó ljubljana (írókongresszusi) beszéd határozhatta meg az első, háború utáni nagy Krleža-élményt, melynek legfontosabb dokumentuma az ez ideig legteljesebb — harkötetes — Krleža-válogatás, olyan fordítói bravúrral, mint Ács Károly versfordításai. Ennek az első nagy Krleža-élménynek már a későbbi tapasztalatokat is magába foglaló ténye Bori Imre tanulságos és a személyes élmény tüzével fűtött kismonográfiája. A hatvanas évek elején kezdődő és egészen az évtized végéig tartó irodalomszemléleti átalakulás, a kritika érvényesítése, az új versforma kialakítása, a jugoszláviai magyar irodalomban addig ismeretlen érzékenység és gondolatiság magatartást és világlátást meghatározó folyamatának mélyén működött a Krleža-élmény mind a „bácskai idillel” szemben felmutatott „pannon sár”, mind pedig a „helyi színekkel” ellentétben érvényesített „európai nézőpont” értelmének időszerűsítésében. Krleža műve mint a gon-

dolatok és eszmék forrása, mint belső (önvizsgáló és önértelmező) kritérium, mint világlátást és útirányokat meghatározó iránytű, mint mindig újra ismétlődő felfedezés volt (és van is) jelen irodalmunk öntudatában.

Ennek a nagy, meghatározó érvényű Krleža-élménynek megalapozója Sinkó Ervin. Az ő írásai, előadásai, Krležából vett példái hirdették mindig a legmeggyőzőbb érvekkel, az emberi azonosulás intenzitásával Krleža életművének gondolatait és eszméit. Sinkó nem közvetítette, hanem *érvényesítette* a krležai gondolatot, nemcsak „letérképezte”, hanem tovább is vitte, példát mutatva arra, hogyan lehetséges egy élettel teli művet mindig új élettapasztalatok és történelmi élmények rákapcsolásával személyessé tenni. Természetesen, a sinkói továbbgondolást a két életmű (és élettapasztalat) oly sok érintkezési pontja tette lehetővé; a *Bankett Blitvábanról* A véres mítoszt írva Sinkó Ervin tükörbe nézhetett, mert a mítoszt, a mindennemű *véres* mítoszt egyformán élték meg ugyanabban a történelemben; ezért nem „regényinterpretáció” A véres mítosz, hanem önérvényű tanulmány a legvalóságosabb, a legszemélyesebben megélt történelemről.

Két, Krleža egész életművét átszövő szempontból hirdette Sinkó Krleža időszerűségét:

Egyrészt:

„Krležának, a XX. század egyik legkevésbé harmonikus költőjének az irodalmi műve (...) egyedülállóan harmonikus. Európaisága és a délszláv valóság problematikájához való hűsége egymást erősíti. Az egyetemes, a kozmopolita humanisztikus komponens határozza meg a délszláv-horvát kötöttségnek szenvedélyes nemzeti tartalmát, s ugyanakkor ez a kötöttség az, ami által konkretizálódik és érvényesül Krleža szellemének minden geográfiai és népi korlátokon túlnőtt nagysága, a csak a maga törvényeit elismerő szuverén gondolat, a gondolkodás szenvedélye.

Szenvedélyes kötöttség és egyben a kötetlen és korlátot nem tűrő gondolat mint fizikailag elementáris szenvedély — ezzel annak a hőfoknak az eredetére mutattam rá, mely Krleža minden művének uralkodó jellemvonása.

(Sinkó Ervin: *Miroslav Krleža műve*)

Másrészt:

Krleža írói eljárásában „világnézet jut kifejezésre, a költőé, aki egész lényével forradalmár, s akinek a forradalom az egész ember ügye, a költőé, aki nemhogy nem szigeteli el magát kora emberi közösségtől, hanem a maga személyes kérdéseit mint a közösség sorskérdéseinek részét, közös sorskérdés egyéni változatát, a közösség sorsától elválaszthatatlan sorsként éli át. S épp ezért, ami itt személyes, az nem csak személyes probléma, s ami itt probléma, az mind személyes probléma, s ezért itt fel se merülhet az ostoba kérdés, hogy hol végződnek a politikai és hol kezdődnek az emberi kérdések.”

(Sinkó Ervin: *A véres mítosz*)

A két szempont Sinkó Ervin Krleža-élményének kulcsa, de ugyanakkor olyan nézőpontok is, melyek a jugoszláviai magyar irodalom háború utáni periódusaiban a felfedezés és ösztönzés érvényével bírtak, az adott meghaladást tették szükségessé, a megfeneklett gondolat elmozdulását sürgették. S mindezt a legmagasabb művészi igényeket támasztva. Mert Sinkó mindig is jól tudta, s nagyon sokszor hangoztatta is, hogy az egyetemes és a konkrét, az egyedi és az általános dialektikája, a történelemben való benne-lét sohasem szólalhat meg — az irodalomban, a művészetben — gyatra művészi eszközökkel, kontár módon; más szóval, Sinkó az irodalom meghaladását nem az irodalmat minden más közlésformától megkülönböztető eszközök („díszek”) tagadásától tette függővé, hanem az emberi hang, a tiltakozás és a szenvedély irodalmi műben való megszólaltatásának képességétől, ami végül is nem jelent mást, mint a hagyományos és elhasznált művészi eszközök lomtárba helyezését s új művészi eszközök felismerését és alkalmazását, mert Sinkó egész irodalomszemléletében a fiatal Lukács Györgynek azt a gondolatát követi, hogy *a formának etikája van*. Aki ezt nem látja meg, annak nincs füle az irodalomhoz, a költészethez, az az irodalomban — minden más dogmatikussal egybehangzón — csak eszközt lát, de nem az emberi szellem teljes megvalósulásának (egyik, talán legszámottevőbb) lehetőségét. Ezért beszélhet Sinkó Ervin a legkevésbé harmonikus költő irodalmi művének egyedülálló harmóniájáról, s ezért szólhat — A véres mítoszban — az ideológiaiul oly pozitív töltésű antifasiszta irodalom irodalmi (és történelmi) csődjéről. Van ugyanis valami, ami nélkül a tartalmilag legigazibb irodalmi közlés sem irodalom és ezért érvényét veszti a történelemben való emberi megvalósulásért vívott nagy küzdelmekben; ez a „valami” pedig semmiképpen sem az „irodalmi” kiirtása, hanem éppenséggel az irodalmi megvalósítása.

Krleža életművében — versekben, drámákban, tanulmányokban, regényekben, elbeszélésekben, naplókban — éppen ez az *irodalmi* valóság, az, ami minden múltó élményt jelenvalóvá tesz, ami minden életelen dologba és tárgyba életet lehel, ami személyessé teszi a közösségi problémát és közösségivé a személyest, s minthogy ez minden Krleža-műben mindig újra és újra megvalósul, a Krleža-életműhöz való viszonyulás — az, hogy tudunk-e, merünk-e róla szólni — vízvázlasztó, definitíven elválasztó; a „nyolvanöt” ezért nem ürügye az itt következő írásoknak.

B. J.

A SZENTJÁNOSKENYÉR-FORMA VÍZJEL

TOLNAI OTTÓ

NAPLÓ

„Mikor a bogárarus belenyúlt a nagy, nedves vázszonzátkba, tompa fények lüktettek bent, mintha lélegeznének. Az árus egyszerre csak egy-két bogarat szedett ki s rakott át a hosszú, csőforma kalitkába. Mikor Ginpei a szeméhez emelte, mert nem hitte, hogy tizenhét bogár lenne a kalitkában, az ember belefúj, és a bogarak felizzottak. Nyála Ginpei arcát érte.

— Azt hiszem, még tíz kéne, hogy vidámabb legyen a dolog.”

Kavabata Jaszunari: *A tó* (Göncz Á. ford.)

röpülök zágrábba
künn a fehér mezőn
ősz farkasok vagy angyalok
és lenn máris a kivilágított keresztút

(az éjszaka ismét a doktor zsvivágó
második kötetét olvastam
lehetséges az hogy végül is
csak ez marad nekem
a tömérdék modern regényből

bajszomról olvadó porhó)